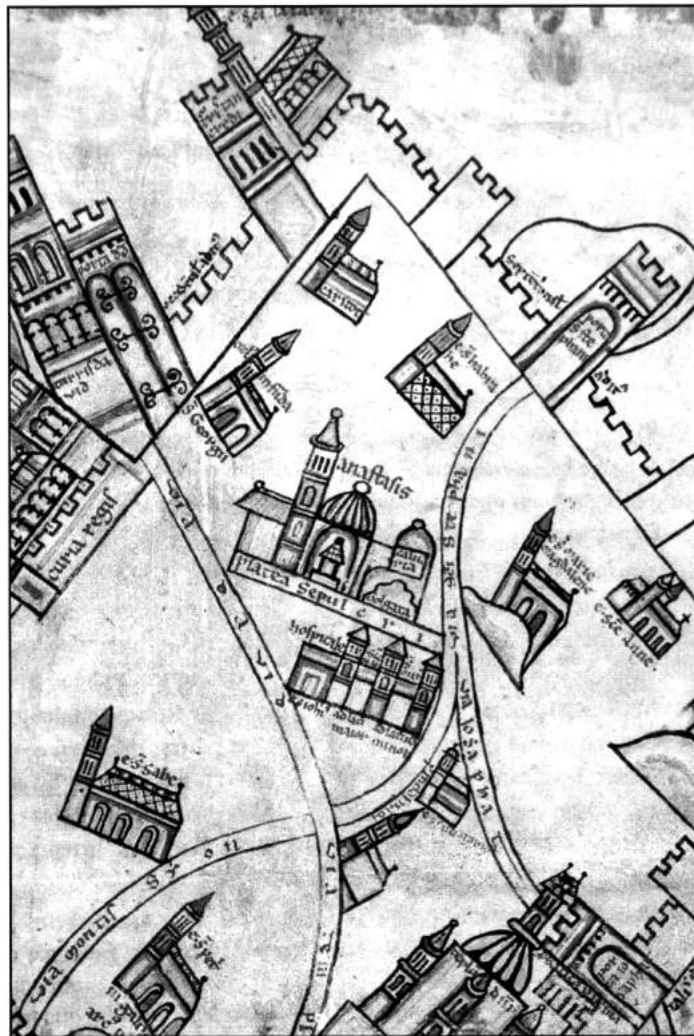

LVNÆ DIE 17 M. FEBRVARII A. 2014

A.d. XIII Kal. Martias a. MMXIV

178

M E L L I S S A

FOLIA PERENNI LATINITATI DICATA

AVSPICIIS DOMVS ERASMIANÆ ET ACADEMIÆ LATINITATI FOVENDÆ

SEXIES IN ANNO EDITA

EDITOR RESPONSALIS
Gaius Licoppe

REDACTRIX
Francisca Deraedt

Avenue de Tervueren, 76, Tervurenlaan, B - 1040 Bruxellis.

Tel. + 32 (0) 475.47.55.18 / g.licoppe@skynet.be / www.fundatiomelissa.org

Bureau de dépôt : 4210 Burdinne - n° d'agrément P912128

DE FACIE BONA

– scripsit Francisca Deraedt –

Vestis virum facit. Ad. 2060

Mens sana in corpore sano.¹ Nemo nescit utramque hominis partem similiter esse curandam: quæstio est, non solum sanitatis, sed etiam respectus, et ceterorum et sui ipsius. His tamen temporibus nostris, quibus facies locum obtinet maiorem et maiorem, vetus adagium ita mutari videtur, ut fiat «mens pulchra in corpore pulchro».

In televisione, in diariis, in præconiis, ubique obtundimur colendam esse faciem bellam et iuvenilem. Nec solæ his cantilenis capiuntur puellulæ falsa pulchritudine allectæ, sed omnis fere vir aut femina, qui in hominum societate locum habere vult suum: tanta facta est formæ tyrannis.

Perfectis studiis, quæris munus? Utinam ne tibi sit pondus nimium, statura brevior, aures longæ, manus humidæ: nam pulchriores etiam iudicantur doctiores necnon amabiliore et faciliores. In hac re feminæ et viri nunc facti sunt competitores: e tempore enim quo legibus, diplomatibus et doctrina æquales facti sunt aut saltem facti esse dicuntur, utrisque ut prosper sit exitus idem telum est temptandum: venustas.

At eheu venustas, teste Ovidio, non omnibus datur: «Forma dei munus...».² Quid tum? Arte decerandum, quod neque illo tempore poeta negavit: «Quo non ars...».³ Si tamen Metamorphoseon auctor sciret quibus artibus nunc fiant corporis metamorphoses, valde, valde miraretur...

Sæculo præterito chirurgia æsthetica reservabatur actricibus. Neque erat res nobilis, neque bonæ societati consentanea. Annis quinquagesimis, ut exemplum afferam, fama ferebat quandam comitissam Hispanam, Fabiolam de Mora y Aragón nomine, futuram Belgarum reginam, nasum curavisse reficiendum quo regi suo magis placeret. Qui rumor apud nos adhuc manet secretum statale. Certe, bone lector, tibi consentio in vita maiores esse quæstiones, quam ut sciamus num reginæ nasus refectus sit necne – quamquam: de eo Cleopatrarum non pauci docti diu locuti sunt. Sed serio, id quod ante pauca decennia pudendum videbatur nunc ita factum est commune, ut monstrum mox iudicetur is aut ea, quæ nondum ullam corporis partem curaverit meliorandam.

Tot enim offeruntur miracula, nec semper ingenti pretio. Esne lassus humida macula, quæ sub axillis vestem tuam deformat? Remedium tenes: toxinum botulinicum, præter alias virtutes, etiam inhibet glandulas sudoripares, saltem per nonnullos menses. Estne tibi filia adulescens? Tum timendum est ne capiatur novo studio sive furore, quo nulla non est capta, morbo dico *Thigh gap* vocato, quo omnes idem servare volunt spatium inter femora, quod habuerunt cum

decem annos essent natæ. Ad hoc duo remedia: sive anorexia, sive scalpellum. Ecce etiam *Lipofilling*, i.e. regyratio propria: nihil perditur, omnia recuperantur. Adeps alio loco tollitur, ubi tibi nimius esse videtur, alio loco reponitur, ubi paulo rotundior esse cupis. Atque homines hoc æsthetico æstu magis magisque deferuntur: Britanna quædam filiolarum suarum septem annos natæ offert adiposuctum necnon mammarum protheses, pueri Poloni ad celebrandam primam eucharistiam accipiunt aurium chirurgiam, quin etiam Iapones eo consilio mutandas curant palmarum lineas, ut fatum subterfugiant... Parvam sectionem chirurgicam fortunam tuam posse deludere, di boni...

His condicionibus nolimus mirari, quod commerciales fiunt abusus. Hoc quidem novum non est: omni enim tempore homines astuti quæstum fecerunt ex æqualium insipientia. Atque, ut est in Ecclesiasta, «stultorum infinitus est numerus»⁴ sive, ut ait Cicero, «stultorum plena sunt omnia».⁵ Nescio, bone lector, num tibi mundum, in quo vivimus, contemplanti, etiam nonnumquam videaris vetus esse dinosaurus, qui Latinitatem colas, linguam «eo utilem, quod nulli rei est utilis»... Feliciter autem librum aperimus, et tota mundi stultitia evanescit. Quid ergo dulcius, quam in angulo sedere cum libro... ☞

1. Juv. X, 356.

2. Ov. Ars III, 103.

3. Ov. Ars III, 291.

4. Ecc. 1:15.

5. Fam. IX, 22, 4.

Nostris diebus antiqua Venus Willendorffiana non proponitur ut formæ exemplum. Quamquam in ea etiam multos agnoscimus e nostris æqualibus. Faciem curant alii nimium, alii parum. O tempora! (Wikimedia)

DE HODIERNO LATINITATIS VIVÆ STATV SIVE DE DISSENSIONE EVITANDA

– scripsit Christianus Laes –

Ecce, res mira atque quodam modo inopinata. Die 16 Emensis Martii anno 2013 in conventu docto Amstelodami habito Aloisius Miraglia, sodalis Academiæ Latinitati Fovendæ, linguæ Latinæ peritissimus quo vix melior possit inveniri, præstantissimus præceptor tam puerorum quam adolescentium, orationem protulit «De causis corruptæ institutionis Latinæ» in qua affirmat se linguam vivam odisse, linguam mortuam vero diligere. Maximum emolumentum linguæ Latinæ in eo esse ut auctores scriptaque tot sæculorum melius penitusque cognoscamus. Invehit in circulos Latinos qui Latinitatem vivam colunt, quorum sermones «ioca, nugas, garrimenta» appellat. Altera autem ex parte etiam increpat philologos qui «præpostera atque absurda sua diligentia et molestia quidem» nimis erudite atque superbe, modo quodam sterili linguæ Latinæ studeant.¹ Quas sententias ægre tulit Gaius Licoppe, sodalis conciliarius eiusdem Academiæ, vir in provincia linguæ Latinæ optime emeritus, fautorque Latinitatis Vivæ strenuissimus atque indefatigabilis.²

Qua in dissensione inter viros doctos, quamquam nullatenus displicet dummodo adversarii bonis argumentis nullisque inimicitiiis inter se disputent, nonnulla annotanda esse puto, cum ambo sodales iidemque amici optimi partim bene arguisse mihi videantur, partim autem non ita recte. Sunt enim quæstiones satis intricatæ de quibus agebatur, in quibus certe valet illud «rem tene, verba sequentur». Antequam ergo dissentiamur, oportet bene scire de quibus rebus acturi simus.³

1. LINGUA LATINA AN SIT 'UTILIS'

Utilitatem institutionis linguæ Latinæ valde defendit Licoppe, locos quosdam sumens ex symbola illius Iohannis Capelle, conditoris motus Latinitatis Vivæ: illis temporibus – scribebat Capelle anno 1959 – id quod utile non esset mox e programmatibus scholaribus tolli; oportere ergo utilitatem linguæ Latinæ demonstrare, quippe cum eius institutio adiuveret educationem scientificam.⁴

Sed estne lingua Latina nunc temporis revera utilis? Procul dubio erat utilissima usque ad duodevicesimum sæculum, idque variis condicionibus vitæ: in cursu honorum nempe ecclesiastico necnon politico (præsertim apud legatos), in negotiis commercialibus, in rebus interdum viatoriis. Constat enim viros doctos sæculis sexto et septimo decimo (et interdum etiam postea) talibus in occasionibus non semel Romanorum sermone usos esse, instrumentum communicationis quo melius tunc temporis exstare non potuit.⁵ Saltem in Belgio usque ad annos quinquagesimos sæculi præ-

teriti utilitas etiam in eo erat quod accessus ad studiorum universitatem omnino negabatur eis qui sectionem Græco-Latinam in gymnasiis non participaverant.

Cum non iam valeant tales rationes nostris temporibus, periculum est ne argumenta utilitatis invicem contra linguam Latinam adhibeantur. Si linguæ Latinæ tantummodo studemus ut instrumentum aptum communicationis nobis acquiramus, iuste meritoque licet rogare num potius iisdem argumentis practicis usi linguam Anglicam in deliciis habituri simus.

Ast certe quidem facile concedere possumus esse utilitatem in institutione linguæ Latinæ, cum exerceantur et memoria et iudicium, quin etiam acuatur mentis subtilitas et augeatur facultas scriptorum interpretandorum. Eodem temporis momento firmiter credo nos talibus utilitatis argumentis usos, nemini esse persuasuros, quos nondum ad studium linguæ Latinæ attraximus. Eadem etiam dici possunt de lingua Russica, cuius est ingens copia loquentium, grammatica subtilis, litteræ pulcherrimæ. Commodum linguæ Latinæ econtra magis in eo situm est quod studentibus portæ patent ad tot tantasque provincias cultus civilis Europæ (et etiam aliarum regionum) per tot sæcula: poetas dico, philosophos, theologos, oratores, historiarum scriptores, artes, mythologiam, ius civile, theatrum, medicinam, et ita porro. Quod si quis sese his argumentis victum non det, libenter addam tot esse res in vita humana quæ, licet utiles vix sint, vitam certe meliorem reddere possint, ut musicam, libros pulchros, quidni cogitemus etiam de picturis vel ædificiis, de spectaculis, de arte athletica?

Humanitas quam tam strenue defendit Aloisius Miraglia melior ergo via esse videtur ad Latinitatem defendendam quam utilitas quæ Gaius Licoppe multisque fautoribus Latinitatis Vivæ ita cordi est.

2. LINGUA LATINA AN 'VIVA' DICHI POSSIT

Valde autem dolendum est quod ambo sodales atque amici doctissimi temptantur ut iterum de statu linguæ Latinæ, id est utrum ea viva an mortua recte appelletur, disceptent. Qua de re plane et aperte proferendum est hoc: sermo Latinus neque vivus neque mortuus est.

Si quis enim apud linguarum peritos hodiernos confirmat linguam Latinam esse vivam, sine dubio nugas, ineptias, quisquilias effutire videbitur. Iam ex temporibus Imperii Romani grammatica vix iam mutatur – ingens sane commodum quo Romani antiqui sine difficultate textus Latinos hodiernos intellegerent, quodque nobis invicem aditum præbet ad ingentem

copiam scriptorum per plus quam viginti sæcula – sed talis condicio non pertinet ad linguas vivas quæ dicuntur. Appellatio autem linguæ mortuæ originem habet sæculo sexto decimo apud detrectatores sermonis Romani, radices etiam habet in scientia biologica, ubi genera certe animalium, arborum, florum oriuntur atque etiam exstinguuntur.⁶ Denominatio mortis certe linguæ Ægyptiacæ vel Gothicæ melius convenit, quarum traditio aliquo temporis momento est interrupta, vix autem apta est linguæ quam semper adhibebant homines, licet nonnumquam essent pauci, nullo die interrupto inde ab excidio Imperii Romani. Unde ego malim dicere linguam Latinam esse linguam cultus civilis, vinculum inter gentes – id quod libenter confirmo ambiguitate status mortui vel vivi prætermissa.

3. QUID SIGNIFICET ‘LATINE NOSSE’

Nostris temporibus, ubi semper et ubique spectatur utilitas, ille qui confirmat se plures linguas callere, sæpe significat se his linguis loqui posse. Constat tamen inter peritos diversos exstare scientiæ gradus qui pertinent ad quamlibet linguam, ita ut non modo ille qui salutare valeat, res emere possit vel de tempestate sententiam suam proferre sciat, sed etiam ille qui scripta interpretetur vel elegantiam in scribendo exhibeat, talem linguam ‘novisse’ iuste meritoque dicatur. Quæ condicio etiam vigeat temporibus humanisticis, cum multi viri docti se varias linguas easque sæpe antiquas scire profitebantur, qua sententia facultatem præsertim scriptorum interpretandorum significabant. Hanc ergo traditionem secutus, Aloisius Miraglia quædam ex parte recte vituperat morem sive temptationem ut de Coca Cola atque de rebus recentissimis Latine loquamur, eaque re ‘veram scientiam’ linguæ Latine significari censeamus.

Eodem autem temporis momento inest periculum non parvum in hoc argumento – periculum scilicet ne natura ipsius linguæ in oblivionem ducatur.

Tot sæculis elapsis, semper variæ Latinitates erant et exstabant. Peregrinatio illius Egeriæ, sermones variorum patrum ecclesiasticorum, Vulgata illa ab Hieronymo confecta (qua nullum scriptum in historia occidentali plus legebatur), poesis mediævalis, Latinitas Thomæ Aquinatis – hæc omnia quamquam sive plus sive minus peccant in grammatica aurea quæ dicitur inter momumenta ære perenniora nostri cultus civilis sunt numeranda ideoque summo studio et gaudio sunt perlegenda. Ne dicam de differentiis quæ sunt in genere ipso scribendi, utputa apud hodiernos Latinitatem simplicem, pedestrem, lepidam atque elegantem

Sigridis Albert, Franciscæ Deraedt atque Gaii Licoppe, linguam Latinam auctores patristicos redolentem apud Cælestem Eichenseer, genus quoddam medium Andreæ Fritsch vel Tuomonis Pekkanen, grandem illum stilum eumque pæne Ciceronianum sive Erasmianum Theodorici Sacré, Valafridi Stroh atque ipsius Aloisii Miraglia – ut paucos tantum enumerem. Quin etiam, Latinas dependet ex rebus ipsis de quibus agitur. Inest enim naturæ ipsius linguæ et naturæ humanæ illud desiderium ut de omnibus vitæ rebus colloquamur et scribamus. De rebus philosophicis, scientificis, politicis, technicis, medicis, culinariis semper homines Latine agebant – et procul dubio adhuc iuvat quotienscumque occasio postulat. Traditio neologismorum creandorum initium habuit apud Ennium et Ciceronem, neque umquam est interrupta, atque etiam hodie variis in institutis necnon variis in circulis scite apteque adhibetur. Non est causa cur hanc viam spernamus – quin etiam oportet tali modo pergere. Hæc rectissime certe autumnat Licoppe.

4. LATINITAS VIVA UTRUM AD INSTITUTIONEM HODIERNAM PERTINEAT

Nuperrime in commentariis doctis *The Classical World* de methodo viva linguæ Latine addiscendæ severe diiudicat H. Wingate, inter alia dicens nimis magnum spatium consumi in lingua vivo modo addiscenda; eaque de causa occasionem deesse ad multas res maioris momenti, cultum scilicet civilem necnon historiam antiquam, adumbrandas; neminem umquam demonstravisse facultatem Latine cogitandi revera adiuvere in scriptis antiquis intellegendis; neminem deprivari posse facultate in sua ipsius lingua cogitandi; ceterum homines non facile adduci ut lingua ‘morta’ loquerentur.⁷ Qua in re, valde dolendum esse censeo quod ille Wingate ne ullam quidem mentionem fecit Andreæ Fritsch, qui iam ante viginti fere annos de Latinitate Viva in institutione adhibenda bonas cogitationes protulerat, neque experimentorum fructiferorum tam studiorum Universitatis Kentuckianæ, quam Scholæ Novæ Belgicæ atque Vivarii Novi Italici – ubi et discipuli et studentes id docentur ut Latine scribant, cogitent, intellegant, sententias etiam proferant.⁸ Ignorat etiam Wingate illam regulam quam Quintilianus ipse apte expressit, quod facultatem in usu linguæ tribus modis paratur, id est legendo, scribendo, loquendo (Quint. *Inst.* 10.1.1-2).

Quamquam ego firmiter credo usum quandam in lingua discenda pernecessarium esse, ut studentes gradatim quasi in medellam sermonis intrent et pene-

trent, una tamen res sæpius ab defensoribus Latinitatis Vivæ prætermissa mihi esse videtur. Lingua Latina scripta, præsertim in scriptis poeticis verumtamen etiam in omnibus textibus cultioribus, multo plus differebat a sermone cottidiano, quam litteræ vernaculæ hodiernæ a loquela ipsa distant. Ex eo quod aliquis sententias satis bene Latine profert, non semper sequitur ut is scripta Latina antiqua sat expedite legere valeat. Immersio ergo linguæ Latinæ id semper curare debet, ut idioma sive proprietas linguæ scriptæ observetur, ut studentes hodierni caute animadvertant quæ sint differentiæ inter sermonem suum atque morem scribendi Latine. Quod si non fit, periculum est ne exercitatio Latine loquendi in vanum ducatur. Accedit autem quod hodie fere nulli magistri in gymnasiis neque professores in academiis Latine loquuntur – unde efficitur ut institutio ‘activa’ linguæ Latinæ, neque more magis litterato ut propagat Miraglia, neque sensu latiore ut defendit Licoppe, nunc temporis in scholis plerumque vix exerceri possit. Aliæ viæ sunt sequendæ, de quibus in ultima sectione agetur.

5. ACADEMIA LATINITATI FOVENDÆ QUOMODO IN HAC QUÆSTIONE ADIUVARE POSSIT

Si quis de lingua Latina ut vinculo inter gentes instauranda cogitat, oportet recordetur linguas in deliciis haberi variis de causis sæpe inter se mixtis, cum sint rationes œconomicæ, politicæ, religiosæ non parvi momenti, necnon desint causæ quæ pertinent ad pondus cuiusdam cultus civilis, ad artes, et ita porro. Quibus de rebus optime scripsit vir doctus Petrus Burke, inter alia asseverans non tam esse inquirendum cur sermo Tuscus apud nobiles Italos primus evaserit, sed potius quare illi nobiliores necessitatem senserint lingua communi inter se communicandi et coniugendi. Leges quæ pertinent ad linguas plerumque post factum sunt creatæ, et raro tantummodo fit ut legibus impositis aliqua lingua foveatur. Favor ergo cuiuslibet linguæ magis spectat ad mores quam ad regulas a quibusdam hominibus diligenter elaboratas.⁹

Bene descripsit Licoppe industriam atque incepta quorundam fautorum Latinitatis Vivæ, quo factum est ut anni octogesimi ‘ætas aurea’ Latinitatis Vivæ fuerint. Adiungit autem aliis in provinciis nullum progressum esse factum, linguam Latinam non inter linguas Communitatis Europæ esse acceptam. Ego autem addam spem nullo modo esse deponendam, cum hodie exstant facultates quæ ante triginta annos omnino ignotæ fuerint. Florent adhuc circuli Latini necnon seminaria Latina, homines multo facilius per interrete inter se coniunguntur, sua sponte ea colunt quæ illis sunt gaudio quæque illis placent.¹⁰ Sic saltem inter illos lingua Latina fit verum vinculum inter gentes. Utinam hoc exemplum, hoc gaudium aliis sit incitamentum – magistris atque philologis præsertim, viris

politicis fortasse – ne fiat autem somnus in quo periculum exstat ne, cum spes ad finem perducere non possit, labor tam iucundus irritus atque cassus esse videatur.

Hac ergo oportunitate temporis, ut ita dicam, utatur Academia Latinitati Fovendæ, quippe quæ nunc facilius quam umquam illos qui linguam Latinam vivo modo colunt inter se coniungere possit, per interrete, per scripta, etiam conventibus institutis necnon conventiculis adiuvandis. Quæ Academia oportet sit et Latina et docta. Latinam dico pleno sensu, id est etiam in Latine scribendo et loquendo, in scriptis Latinis recentioribus existimandis necnon neologismis diiudicandis, in usu huius linguæ pulcherrimæ propagando quotienscumque occasio id postulet. Quod si non fit, non differt ab aliis institutis doctis, neque causam habet cur exstet – ut rectissime animadvertit Licoppe. Sed etiam docta sit oportet, humanitatem illam, artes, litteras atque cultum civilem, traditionem plus quam viginti sæculorum diligenter colat, ne fiat institutum ‘technicum’ ubi tantum de novis vocabulis fingendis vel methodis Latinatis Vivæ propagandæ disputetur. Hac ergo in re Miraglia sequamur.

Ad concludendum lectoribus libenter offero hanc cogitationem meam: ambæ sententiæ – animadversiones Aloisii Miraglia atque responsa Gaii Licoppe – sunt varii aspectus eiusdem rei, linguæ Latinæ scilicet multimodis colendæ. Necessarium vix est inter nos dissentire. Viribus unitis, differentiis inter nos etiam agnitis et observatis, gaudia ingentia percipiamus e studio nostro, gaudia scilicet Latina! ☞

-
1. http://www.youtube.com/watch?v=_OyhWKTmJBo
 2. G. Licoppe, «De hodierno Latinitatis Vivæ statu», in: *Melissa* 177 (2013) 1-2.
 3. Optimus quidem conspectus historicus necnon criticus de rebus ad Latinitatem Vivam pertinentibus, præbetur apud V. Stroth, *Latein ist tot, es lebe Latein! Kleine Geschichte einer grossen Sprache* (Berolini, 2007) 290-307.
 4. J. Capelle, «Le latin ou Babel», in: *Premier Congrès International pour le Latin Vivant* (Avennionne, 1956) 9-11.
 5. Quam rem, iucundis fabulis illustratam, explanat T. Tunberg, *De rationibus quibus homines docti artem Latine colloquendi et ex tempore dicendi sæculis XVI et XVII coluerunt* (Lovanii, 2012) 79-80. Ceterum libri lectu dignissimi de hac re sunt P. Burke, *The Art of Conversation* (Cantabrigæ, 1993) 34-65 (in his paginis de lingua Latina tractatur), et P. Burke, *Languages and Communities in Early Modern Europe* (Cantabrigæ, 2004) 43-60 (de lingua Latina).
 6. Burke (2004) 20-23.
 7. H. Wingate, «The Natural Method of Teaching Latin: Its Origins, Rationale, and Prospects», in: *The Classical World* 106, 3 (2013) 493-504.
 8. A. Fritsch, *Lateinsprechen im Unterricht* (Bambergæ, 1990).
 9. Burke (1993) 66-88 («Language and Identity»). Certe, lingua quidem Francogallica in Francogallia vere imposita est lege et vi, sed hoc tantum postquam classis quædam socialis censuit hanc linguam imprimis esse amplectendam.
 10. Situs interretiales variabiles cum sint, ego suadeam ut lectores inspiciant http://la.wikipedia.org/wiki/Latinitas_viva – quo accessus fit facilis.

DE HIEROSOLYMITANO NOSOCOMIO ORDINIS HOSPITALIS

– scripsit Gaius Licoppe –

De hoc maximo nosocomio «Ordinis hospitalis sancti Iohannis Hierosolymitani»,¹ a Fratre Raimundo Podiensi (*Raymond du Puy*) posteriore dimidia parte duodecimi sæculi exstructo (inter 1153 et 1155), pauca scripta ad nos pervenerunt; ex his præcipue citanda videntur ea Villelmi Tyrii (*Guillaume de Tyr*), Iohannis Herbipolitani (*Würzburg*), et cuiusdam Theodoric.

Hoc nosocomium videtur ita fuisse sumptuosum, ut non pauci stomacharentur viatores; sic sentit Villelmus Tyrius, clarus chronicographus, qui in *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* scripsit hæc: «Nam ante Sanctæ Resurrectionis ecclesie ianuas in ipsius contemptum et contumeliam ecclesie ædificia cœperunt erigere multo sumptuosiora et sublimiora plurimum quam haberet illa ecclesia, quæ domini Salvatoris in cruce dependentis pretioso dedicata est sanguine et ei post crucis patibulum in se ipsa gratissimam præstitit sepulturam.»

Alius testis est clericus Iohannes Herbipolitanus, qui in Terram Sanctam inter annos 1165 et 1170 peregrinatus est. In itineris narratione dicit in hoc nosocomio multitudinem virorum et feminarum cottidie curari necnon ali magnis sumptibus; tempore, quo nosocomium invisit, duo milia hominum curabantur, quorum quinquageni circiter cottidie moriebantur, novis statim succedentibus. Tantas esse Ordinis hospitalis divitias, ut insuper permultæ eleemosynæ pauperibus foris distribuerentur. In eius narratione leguntur hæc: «... Hospitale, in quo per diversas mansiones maxima multitudo infirmorum tam mulierum quam virorum colligitur, fovetur et maxima expensa cottidie reficitur, quorum summam tunc temporis cum essem præsens ab ipsis servitoribus hoc referentibus ad duo milia languentium fuisse cognovi, ex quibus aliquando infra noctem et diem plus quam quinquaginta mortui exportantur, iterum atque iterum pluribus de novo accedentibus. Quid plura? Eadem domus tot homines tam extra quam intus suis sustentat victualibus, præter infinitam eleemosynam quæ cottidie datur pauperibus ostiatim panem quærentibus et extra manentibus, quod certe summa sumptuum nequaquam ab aliquo discreto scire volenti potest modo aliquo deprehendi, etiam ab eius domus dispensatoribus et procuratoribus, qui valde sunt devoti servitio eleemosynæ faciendæ infirmis et egentibus venientibus undecumque. Præter horum omnium siquidem expensam tam [in] infirmis quam in pauperibus aliis factam eadem sancta domus multas universis militaribus rebus instructas pro defensione terræ Christianorum ab incursione Sarracenorum passim per castella sua sustentat personas.»

Cuius magnificentie testis est Germanus quidam

peregrinus Theodoricus nomine, qui Loca Sancta circa annos 1169-1172 invisit; ille etiam miratur sumptuositatem nosocomii, multitudinem lectorum, ciborum copiam. In opere c.t. *Peregrinationes tres* scribit inter alia hæc: «Quæ quantis ædificiis decorata, quantis domiciliis et lectulis atque aliis utensiliis in usus pauperum et infirmorum atque debiliū exhibendis abundans, quam in substantia pauperum recreationibus impendenda locuples, quam in ipsa egenorum sit sustentatione sollicita, nullus alteri verbis fidem posset facere nisi ipse propriis hoc oculis valeret deprehendere. Siquidem transeuntes per palatium numerum simul accumbentium nullo modo quivimus discernere, lectorum vero numerum millenarium vidimus excedere, nec enim quisquam regum vel tyrannorum præpotens tantos, quantos illa domus cottidie posset sustentare. Nec mirum; nam præter ea quæ in exteris possident terris, quorum non potest facile numerus comprehendi, omnes fere civitates et villas ad Iudæam quondam pertinentes, a Vespasiano et Tito destructas, cum universis agris et vinetis tam ipsi quam Templarii sibi subiugaverunt, disposita per universam regionem militia et castris adversus paganos valde munitis.»

Theodoricus de nosocomii situ plura dicit quam Villelmus Tyrius; circumiacentia etiam describit: «Item sequitur confestim alia ecclesia ad orientem posita, quæ similiter dominæ nostræ exstat attitulata eo, quod cum dominus noster crucis supplicium pro nostra salute pateretur, ipsa (...) in subterraneum specum perlata est, ubi dolori suo satisfaciens capillos capitis sui evellebat, qui adhuc in ipsa ecclesia in ampulla vitrea conservantur.»

Præter fontes, quorum nonnulla supra indicantur, uberius fons invenitur in manuscripto *Clm 4620* Monachi servato, cui totus fasciculus extraordinarius Societatis historię patrimoniique Ordinis hospitalis dicatus est; anastaticum exemplar huius scripti duodecimi sæculi, lectu perdifficilis, in hoc fasciculo exhibetur. Nemo ante exiens vicesimum sæculum hoc manuscripto usus est; primus Bertholdus Waldstein-Wartenberg in libro *Die Vassallen Christi* anno 1988 edito nonnulla de manuscripto deprompsit, modo tamen nimis incerto. Postea Beniaminus Z. Kedar, historię professor in Hierosolymorum Hebraica Universitate, conatus est, nonnullis iuvantibus, partem scripti in litteras hodiernas transscribere, quamvis non deessent loca, quæ aut legere, aut intellegere non valeret. Alanus Beltjens, his partim acceptis, totum manuscriptum transscripsit et in Francogallicum vertit, id quod in nullam aliam linguam adhuc factum est. Opus etiam difficiliter reddebatur scribæ ignorantia et

erroribus: repetitiones vocabulorum syllabarumve, verborum depravationes, gravia menda nocebant intellectui.

Nescimus quis fuerit auctor huius operis; cum Latine scribere valeat et citatis Ovidii, Horatii, Veteris et Novi Testamenti necnon Psalmorum eruditus dici possit, verisimiliter clericus est ignotæ nationis.

Scribit autem se in Ordinis hospitalis nosocomio aliquamdiu cohabitavisse; quod solum fieri potuit inter annos 1176-77, quibus decretum est ægrotantes pane siligineo alere, et annum 1187, quo Hierosolyma a Saladino expugnata sunt. Plura et accuratiora indicia de nosocomii vita affert, quam ceteri; hoc explicatur eius ipsius verbis: «Ideo paupertate, veræ religionis vere exploratrice, mihi conscia cunctis ignotus plebeo amictu velatus clientem componens, prædictam domum aliquamdiu cohabitavi, ut sic sublimium oculorum me non lateret offendicula et modica secreta facilius penetrarem recessus et ita vigilanti cura quanto diligentius potui latitante cum cautela fraternitatis domus illius unanimitatem indigui.»

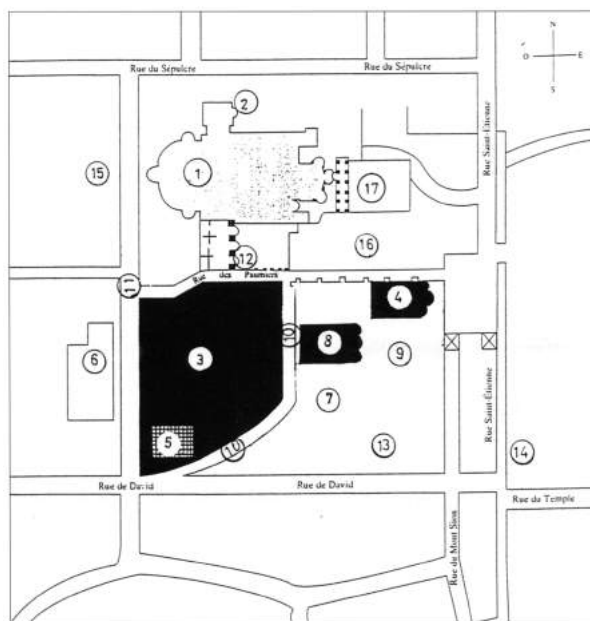
Manuscripti textus in tres dividitur partes. Prima pars est prædicatio de caritate et narratio de nosocomii origine: primum «xenodochium», ut scribit, ab Amalfitanis conditum est. In secunda parte auctor fuse describit Hospitaliariorum ministraciones et bona ægrotantibus pauperibusque præbita in xenodochio virorum et in xenodochio feminarum puerorumque. Tertia pars spectat ad derelictos pueros benigne receptos ac monstrat quanto emulomento etiam adultis valentibus sit xenodochium.

Tam mala est manuscripti lingua Latina, ut potius quam citata afferam, malim Alani Beltjens translatione et commentariis uti.

In secunda manuscripti parte fuse narratur instructio vitæque duplicis xenodochii. Post longam caritatis laudem in prima parte, non miramur quod pauperes ægrotantes tractantur ut «Domini»; omnes accipiuntur, præter leprosos, qui relegantur loco solitario; omnes etiam accipiuntur, i.e. non solum Christiani, sed etiam «pagani» (Mahumetani) et Iudæi. Ægrotantes, qui se movere iam non possunt, a famulis in xenodochium transportantur.

Advenientibus ægrotantibus divinum imprimis datur remedium: peccata enim sacerdotibus confitentur, dein salutifera pænitentia cælestique alimonia reficiuntur. Deinde aliquis frater eos patienter et benigne recipit et in «palatium» (hoc vocabulo utitur auctor) ducit, ubi in lectis tornatilibus, culcitis plumariis instructis, imponuntur ac villosis stragulis teguntur. Ne stragulorum vel frigoris asperitate lædantur, accipiunt pallia sine pellibus; cum surgere debent ut naturæ satisfaciunt, induuntur pellibus; etiam sericas soleas gerunt, ne pedes spurcentur aut frigore marmorei pavimenti afficiantur.

Ægrotantium palatium dividitur in undecim cecos, qui numerus duplicari potest, si augeatur ægrotorum

In hoc schemate ab Alano Beltjens, omnibus collectis indiciis, delineato monstratur vicus (3), ubi erat Hospitaliariorum duplex xenodochium, Sanctum Sepulchrum et basilica Anastasis (1), introitus basilicæ Anastasis (12).

frequentia. Singuli cæci ab aliquo fratre custodiuntur; is ægrotos ad lectos prænotatos ducit eorumque vestimenta diligenter colligata servat. Unus frater totum cecum solus curare non potest; quare singulis fratribus adiunguntur 12 conducti auxiliatores, quos auctor vocat «clientes». Eorum officium est satis grave: imprimis debent ad lectos parandos culcitas in utrumque latum vertere, ne plumæ compressæ indurescant; postea lectos linteis sternere; ægrotos in lectos collocare et tegere; debiliores ducere, quin etiam portare, quotienscumque necesse est; singulis afferre aquam, manutergium et panem. Duo panis genera fabricantur, panis cibarius omnibus destinatus et panis siligineus ægrotantibus reservatus; vinum, a famulis aquæ mixtum, a fratribus etiam apponitur. Sunt quoque duo genera culinarum, i.e. culina communis, ubi coquantur cibi rudes, ut carno porcina aut arietina, et culinæ in quibus parantur deliciores cibi; cibi ministrantur a fratribus sororibusque, quibus diligenter scribendum est qui libenter comedant, qui non satis comedant, qui ne cibos quidem tangant; his adnotationibus nisi, statim eis, qui haud libenter videntur comedere, apponunt deliciores cibos, ut carnem gallinaceam vel agninam, columbas, perdices, ova, pisces... Præbentur quoque granata, pira, pruna, castanæ, amygdala, uvæ, ficæ passæ, varia holera et multi alii cibi, quos enumerare longum est.

Quattuor medici, quos auctor etiam vocat «practicos», curant suum quisque xenodochii vicum; omnia medicamina, quæ præscribunt, a fratribus affe-

runtur. Medici debent cottidie, mane et vespere, ægrotos visitare, urinam inspicere, pulsus qualitatem examinare. Medicum sequuntur duo clientes, quorum alter syropum,² oxymel,³ electuaria⁴ et alia medicamina portat, alter urinas ostendit, iudicatas abiicit, vasa urinaria emundat, eos quibus medicus diætam indixit diligenter notat atque «minutorem» ad ægrotos ducit aut ipsos ægrotos ad minutorem.

Sunt enim etiam «minutores»,⁵ quorum officium est sanguinem ægrotis minuere, et hoc quidem cottidie quacumque hora; ut medici, a fratribus conducuntur.

Secundum medicorum vetitum, sunt cibi, qui ægrotis numquam præbeantur: fabæ, lentes, crustata, murænæ necnon scrofæ; nam medici autumant humidas carnes femininas duriores, rudiores, viscosiores et stomacho graviore esse, quam carnes masculinas.

Xenodochium chirurgos («cyrugicos» in manuscripto) quoque conducit, qui vulneratos curent non solum in ipso xenodochio, sed etiam, tempore belli, sub tentoriis ab Ordine hospitali propius a pugnis instructis; inde ei, qui nondum sunt sanati, ad «hospitale» (sic in manuscripto) vehuntur camelis, equis, mulis vel asinis.

Ad hanc narrationis partem concludendam auctor dicit Ordinis aurum non ad vanas lautitias erogari, sed ad caritatem vere Christianam exercendam.

Noctu quoque ægroti curantur. Lampades et crucibula⁶ accenduntur, ne, si quis ambulare debeat, obstaculo quodam lædatur. Bini clientes in singulis œcis alternatim vigilant; famuli per œcum ambulant, qui detectos iterum tegant, male cubantium lectum reficiant, sacerdotes arcescant, si necesse, mortuos in monasterium portent. Ipsi clientes vinum et aquam afferunt, lente inter lectos ambulantes et alta voce dicentes: «Domini, vinum (vel aqua) ex parte Dei». Insuper, perfecto completorio, fratrum pompa per omnes œcos ambulat curans ut omnia bene sint ordinata, ne quid sit indecens vel pietati contrarium.

Alicui fratri mandatur ut, adiuvantibus famulis, capita lavet, barbas radat, capillos secet; singulis Lunæ et Iovis diebus omnium ægrotorum pedes aqua calida lavantur; sordes pumiceo lapide tolluntur. Idem frater, dum ægroti comedunt, turibulo præditus per œcos ambulat.

Mulierum xenodochium eodem modo ordinatur; propriam culinam etiam habent. Gravidæ mulieres quoque in xenodochium libenter veniunt ante partum, nam eæ et infantes ibi pie curantur. Si quædam mulier infantem relinquere vult, sive paupertate, sive mala valetudine, sive novercali duritia mota, statim infans nutrici traditur curandus. Nutrices horum relictorum infantium, qui vocantur «adoptati beati Iohannis filii», etiam si sunt mille, singulæ quotannis accipiunt duodena talenta; insuper sollempnitatum occasione accipiunt, ut ipsi fratres, novenas cibi portiones. Ne nutrices negligentes fiant in parvulis custodiendis, ut mos est in alienis, eos in «hospitale» sæpe debent

afferre, ubi sorores eos quasi materna circumspectione inspiciunt maleque curatos aliarum nutricum custodia tradunt. Puellulæ, statim ac ætas sinit, ad aliqua officia facienda formantur. Cum adoptati amborum sexuum adulti fiunt, interrogantur «utrum nutritori suo beato maluerint servire Iohanni, an cavillantis mundi seductorias illecebras amplecti» (sic in manuscripto).

Nobiles peregrini, qui «hospitalis» petunt subsidium, sive propriis parcentes sumptibus, sive in agris operam dare non valentes, sive quod mendicare erubescunt, etiam accipiuntur atque eosdem cibos accipiunt ac fratres; nullum tamen officium eis imponitur. Sed, si quis eorum, divino admonitu motus, pauperes curare vult, Christo duce, ei licet adiuvari. Multi tamen «mundum consulentes, proprie iactantia mentis se ipsos exuentes tamquam bruta stabilitate, irretiti nau-satico contemptu fastidiunt, male intellegentes quam periculosum sit panem otiosum ea in domo comedere.»

Hac sententia piæ severitatis plena finitur manuscriptum, quo nobis licet minutatim comperire qualis fuerit vita in mirabili nosocomio duodecimi sæculi; non omnia certe eiusdem sumptuositatis erant tunc temporis. ❧

*Sigillum nosocomii Hierosolymitani
duodecimo sæculo.*

1. Fons huius symbolæ est fasciculus extraordinarius n. 14 periodici a «Société de l'histoire et du patrimoine de l'Ordre de Malte» editi. In quo Alanus Beltjens, Bruxellensis advocatus, egregius Latinitatis cultor et historicus, longam eruditamque symbolam Francogallice divulgavit de hoc nosocomio Hierosolymitano, narrans quale duodecimo sæculo fuisset. Gratias auctori agimus, quod etiam permisit ut imagines divulgaremus ex eodem fasciculo excerptas.

A. Beltjens, «Le récit d'une journée au grand hôpital de Saint-Jean de Jérusalem sous le règne des derniers rois latins ayant résidé à Jérusalem ou le témoignage d'un clerc anonyme conservé dans le manuscrit *Clm 4620* de Munich, *Bulletin de la Société de l'histoire et du patrimoine de l'Ordre de Malte*, n° 14 (numéro spécial), Paris, 2004.

2. Syropus sive sirupus est vocabulum medicinæ mediævalis, origine Arabicum.

3. Oxymel sive oxymelum est acetum melli mixtum.

4. Electuarium constat e variis pulveribus mixtis melli, syropo, etc.; multum sacchari inest.

5. Minutor tunc dicitur, quia sanguinem minuit.

6. Crucibulum sive crucibolum sive crucibolus est vocabulum mediævale pro lucerna.

DE LEOPOLDO M.A. CALDANI (1725-1813)

– scripsit Victorius Ciarrocchi –

Anno 1725 Bononiæ nobili loco Leopoldus Marcus Antonius Caldani ortum habuit et postquam studiorum curriculum explevit, cui tunc omnes adulescentes illius cœtus adducebantur, in eiusdem urbis universitate anno 1750 medici gradum dignitatemque adsecutus est. Deinde medicinam ‘practicam’ præsertimque anatomiam docere cœpit. Quam quidem disciplinam ipse cum physiologia iungendam esse pro certo habebat et huic persuasioni corroborandæ magnum emolumentum Leopoldus inveniebat in operibus Alberti von Haller (1708-1777),¹ cuius doctrinam de ‘sensibilitate’ sive ‘irritabilitate’ aliqui medici laudabant ac probabant. Quos inter fuit etiam Caldani, etsi Hallerianis placitis omnes fere professores Bononienses adversabantur. Quare, urbe patria relicta, quamvis a multis Europæarum universitatum moderatoribus invitatus esset ad medicinæ tradendæ munus explendum, tamen in Patavinam universitatem se conferre maluit et in huius urbis universitate Ioanni Baptistæ Morgagni (1682-1771)² successit. Patavii totam vitam degit et hac in urbe die trigesimo mens. Dec. a. 1813 mortuus est. Quæ aliis in Civitatibus et universitatibus Europæis inveniebantur ad morborum naturam investigandam aptiora, ea Leopoldum minime fugiebant: is enim diuturnum commercium epistulare habuit cum quibusdam viris doctis et hunc in modum de doctrinis medicis vel recentioribus semper fiebat certior. Idem eminuit in anatomicis investigationibus perficiendis multaque invenit ad sanguinis circulationem spectantia atque in auris partibus rectius describendis. Qui vir etiam nonnulla fovit incepta, veluti quæ ad museum anatomicum Patavinum constituendum aptiora esse putaverat. Inter opera, quæ Latine composuit, memoratu digna etiam nunc sunt hæc: 1) *Institutiones pathologicae* (Patavii, a. 1772); 2) *Institutiones physiologicae* (Patavii, a. 1773); 3) *Institutiones anatomicae* (Venetiis, a. 1787); 4) *Icones anatomicae quotquot sunt celebriores ex optimis neotericorum operibus summa diligentia depromptæ et collectæ* (Venetiis, aa. 1801-1814); 5) *Institutiones semeiotes* (Patavii, a. 1808).

Morborum causas eorumque varios exitus clarissime Caldani explanare solebat, ut patet e sententiis quibusdam infra relatis, quæ in eius opere leguntur *Institutiones Pathologicae* inscripto (editio a. 1786 Venetiis impressa):

«Caput XVIII, § 265: *De Animi Pathematibus tamquam morborum causis*. Mens agit in corpus; corpus autem in mentem. Hoc adeo notum est et quotidianis observationibus ita confirmatum, ut nullius peculiaris indigeat explanationis. Sed quo mechanico artificio absolvitur actio hæc reciproca inter duo substantiarum

Leopoldus Caldani (Wikipedia)

genera, quæ natura tantopere discrepant inter se? [...] Plura in hanc rem excogitata fuerunt a philosophis, quæ quidem omnia sunt inter hypotheses referenda neque ad cuncta explicanda phænomena satis sunt apta. § 268: Missis igitur hypothesis omnibus in hanc rem excogitatis, videamus a quibus præcipue animi passionibus humanum corpus præter naturam afficitur. Huiusmodi autem sunt *gaudium, lætitia, mæror, cupido venerea, ira, odium, terror, metus*. Harum passionum, quæ *animi pathematata* audiunt, harum, inquam, passionum vi, humani corporis œconomia perturbatur, ut vel in ægritudine incidat vel ad eas maxime disponatur; etiamsi inter illas nonnullæ numerentur, quæ ad mentem exhilarandam aptæ natæ videantur. § 273: Neque multum diversa est eorum condicio, qui *venerea cupidine* incenduntur, quæque definiri posse videtur furiosa animi affectio, cuius vi obscenas interdictæ ut plurimum veneris voluptates vehementer appetimus [...] Hæc cum utriusque sexui sint communia, muliebris tamen id præterea habet proprium, ut non secus quam ex libidine, in mensium suppressionem incidat, deinde in *chlorosim*. § 277: [...] Iterum dico, excogitatæ in hanc rem hypotheses problema nequiquam solvunt: pendet enim eiusdem solutio a legibus coniunctionis animam inter et corpus; quas quidem leges penitus ignoramus.»

Itaque neminem fugit quam caute Caldani de relationibus corpus inter et animam exstantibus loquendum et scribendum esse putaret, quoniam, ut inter omnes constat, aliud est philosophari, aliud morborum

naturam investigare atque ægrotis mederi. Ceterum variæ corporis adfectiones, quas hominibus vel natura vel mutata tempora tribuunt, etiam animum aliquatenus plasmare valent, sicut non raro accidit ut morbi quidam corporei originem ducant ab animo, qui qualibet de causa in demissionem inciderit. Nam animi pathemata sæpe totam corporis condicionem immutare possunt.

Etiam in motibus physiologicis perpendendis explanandisque conspicuam sibi famam comparavit hic doctus vir. Qui, etsi Hallerianis de irritabilitate operibus plerumque accessit, alias tamen doctrinas ad physiologiam spectantes non respuit; quin immo eas acri semper iudicio ponderabat. Alioquin e philosophicis disputationibus, quæ exeunte sæculo XVIII præsertim de 'empirismo' et 'rationalismo' haberi solebant, duæ rationes ad medicinam quoque spectantes, sæpius usurpabantur: inductiva dicebatur ea, cuius fautores tantum ex observationibus experimentisque aliquid certi concludendum esse censebant; deductiva eorum, qui ex principiis quibusdam universalibus seu ratione innixis doctrinas omnes oriri debere autumabant. Ad veritatem enim adsequendam illud semper omnes pluris facimus, ut nobis certa et evidens rerum notitia perveniat. Sane medicina nonnullis eget præceptis universalibus, quorum emolumenta præsertim in disciplina physiologica dignoscuntur. Nam «ipsa porro rei præstantia vos ad hoc opus libentiore animo excipiendum impellet. Continet enim Physiologia eam artis salutaris partem, quæ singulare aliarum præsidium et quoddam veluti firmamentum habenda est. Tanta enimvero a disciplinarum physiologicarum peritia in universam Medicinam derivatur utilitas, ut sine ea Clinices phænomena rite intellegi et explicari nequeant [...] Physiologia, quæ priscis temporibus efflorescere cœpit, ad summum perfectionis apicem fere perducta videtur. Neque heic moror quosdam nuperos veritatis osores, qui præclara sæculi nostri inventa non modo cognoscere negligunt, sed indicta causa improbant quoque; quin immo, si Superis placet, destruere conantur. Hi, ut aperte et plane loquar, reperta fruge, glande vesci malunt»³ ait Caldani alio in opere, quo per decennia multi physiologiæ professores nonnullis in universitatibus ad hanc disciplinam docendam usi sunt.

Illud præterea huic viro est honoris, quod, etsi suis in opinionibus defendendis firmus erat, doctrinas tamen ab aliis viris doctis explanatas non respuebat vel quotiens ipsæ audaciores esse viderentur. Id quod v. g. accidit cum Dominicus Cotugno (1736-1822), medicus minime spernendus, anno 1761 opus edidit, quod *De aquæductibus auris humane internæ anatomica disserta-*

tio inscribitur quodque ob novas de aure humana explanationes parum benevole a nonnullis anatomix et physiologiæ professoribus existimatum est. Sed Caldani tam validis argumentis usus est in doctrina illius medici defendenda, ut ea *anatomica dissertatio* libris gravioribus de medicina id temporis compositis procul dubio adnumeranda sit. Atque medicus Bononiensis secundo tomo eiusdem operis supra memorati cum alia tum de auris structura deque audiendi facultate scribit hæc: «Quemadmodum videlicet audiunt animalia plura sine canalibus, alia sine cochlea, videntur hæ partes nobis tributæ ad magis accurate seu distincte sentiendum; utpote qui ad debiles etiam voces percipiendas fuimus comparati [...] Quod si quis demum quærat, quare duabus auribus unicum tantum sonum percipimus; unicus nempe sit sensus, non duplex; id ab impressionum similitudine pendere valde probabile est. Fortasse in altera ex auribus ad sonorum corpus aptiore sub angulo conversa; tum et maior impressio, in ratione ad alteram, duplicem posset eiusdem soni sensum excitare; nisi mens ita foret constituta, ut in validiorem impressionem intenta debiliorem non perciperet: id quod pariter eveniret, ubi altera auris in aliquibus maiore sensibilitate naturaliter prædita esset».⁴

Quamquam summis illius ætatis medicis, veluti Ioanni Baptistæ Morgagni et Antonio Scarpa, æquiperandus Caldani non est, is tamen constans novarum doctrinarum propugnator fuit atque multum fecit, ut varia medicæ artis studia, id temporis ob academicas obtrectationes non raro adversis itineribus procedentia, tandem vinculo quodam coniungerentur ad morborum causas penitus detegendas et ipsorum curationem meliorandam.⁵ ↻

1. Cfr symbolam c. t. «Quædam de Alberti von Haller vita et scriptis» (*Melissa*, m. Aug. a. 2009, fasc. n. 151, pp. 6-8).

2. Cfr symbolam c. t. «De summo Ioannis Baptistæ Morgagni opere, quod a. 1761 editum est» (*Melissa*, m. Dec. a. 2011, fasc. n. 165, pp. 4-6).

3. *Institutiones Physiologicae*, auctore Leop. Marco Ant. Caldani (Neapoli, MDCCCIV), Tomus I, pp. viii-ix.

4. *Op. laud.*, Tomus II, pp. 52-53.

5. Hoc de Caldani iudicium legitur in opere c. t. *Lexicon Biographicum Historiæ Medicinæ et Naturalium Scientiarum*, F. M. Ricci, Mediolani, 1985 (Tomus I, p. 165; scripsit Iacobus Scarpelli).

REFECTRIX SELLARVM

– auctore Vidone de Maupassant, interprete Ylermi Luttinen,
adiuvantibus Teivas Oksala, Maija-Leena Kallela –

Cena inaugurationis temporis venationis apud marchionem Bertrans iam finiebatur. Undecim venatores, octo feminæ iuvenes et medicus regionis circa magnam mensam illuminatam fructibus floribusque contectam cenabant.

Modo de amore locuti erant et disputatio vehemens exorta est, illa disputatio æterna, utrum semel an sæpius vere amare possimus. Prolata sunt exempla eorum, qui unum tantum amorem serium habuerant; prolata sunt alia quoque exempla eorum, qui sæpe et quidem violenter amaverant. In universum viri asseveraverunt eundem hominem cupiditate sicut morbo sæpe percuti, immo vero necari posse aliquo obstaculo ei obstante. Etsi hæc opinio non in dubium vocata erat, feminæ, quarum sententia poesi magis quam observatione nitebatur, amorem verum, amorem magnum, mortali semel tantum incidere posse affirmaverunt. Amorem illum similem esse fulmini et cor eo attactum postea adeo defatigatum, adeo contusum contritumque esse, ut ne sensus quidem fortis, ne phantasia quidem, umquam in eo exoriri possit.

Marchio, qui multum amaverat, huic opinioni vehementer restitit:

– Equidem vobis dico hominem sæpius omni vi totoque animo amare posse. Homines mihi nominatis, qui amore interierint, quasi ab illis demonstratum esset alium amorem exsistere non posse. Vobis respondeo: nisi hanc cædem stupidam sibi conscivissent, quæ eos in eundem morbum recidere prohibuit, certe convalescissent; et denuo amare incepissent, iterum atque iterum, usque ad mortem suam naturalem. Amantes similes sunt potatoribus. Qui potavit, potabit – qui amavit, amabit. De natura enim humana agitur.

Medicus quidam senex Parisiensis, qui emeritus rus se removerat, arbiter ab illis electus est ac de re consultus.

Sententiam ille suam non dedit exactam:

– Ut dixit marchio: de natura humana agitur; ego met amorem quendam ardentem cognovi, qui quinquaginta quinque annos continuos perstitit et morte demum terminatus est.

Plausit marchionissa:

– Venustissimum! Quod somnium dulcest ita amari! Quam fortunatus sane fuit ille, qui quinquaginta quinque annos vixit tali cupiditate fervida penetrantique implicatus! Quam felix certe fuit ille quantumque gratiam vitæ habuit, qui ita adoratus erat!

Medicus surrisit:

– Reapse, mea Domina, non falleris, ille homo tantopere amatus vir erat. Is certe tibi notus est: Dominus Chouquet, medicamentarius huius oppidi. Quod ad

feminam attinet, eam quoque cognoveras. Vetusta erat refectrix sellarum et quotannis in castellum advenit. Sed paululum narrationem meam explicare conabor.

Studium ardens feminarum residerat. Vultus cuiusque satiatus ita dicere videbatur: «Vah, velut si homines non nisi urbani et præstantes, qui digni essent attentione animi dominorum, amore commoveri possent.»

Medicus perrexit:

– Abhinc tres menses ad lectum illius anus morientis vocatus sum. Advenerat pridie in ræda sua, qua etiam habitatione utebatur. Caballum rædam vehementem conspexistis. Duos canes nigros secum habebat, suos amicos custodesque. Dominus ecclesiæ iam aderat. Nos illa fecit executores testamenti sui nobisque totam historiam vitæ suæ rettulit, ut significationem ultimæ suæ voluntatis nobis patefaceret. Nihil scio esse mirius, nihil commoventius.

Pater materque eius sellarum fuerant refectores. Numquam illa domicilium permanens habuit. Cum parvula esset, pannosa errabat bestiolis instructa illotaque. Ante portas oppidorum et prope fossas viatores illi consistere solebant. Deinde equo iugum dempserunt; equus pascebatur; canis dormiebat rostrum super pedibus suis tenens; et parvula in gramine circumgebatur, dum pater materque omnes sellas veteres illius regionis reficiunt sub umbra ulmorum. Haud multum hoc in domicilio circumeunti locuti sunt. Postquam paucis verbis necessariis factis decernere potuerant, quis eorum domos circumiret clamorem bene cognitum edens: «Reeffector sellarum!», stramentum torquere cœperunt aut facies contra faciem aut latus contra latus. Si puella nimis longe abierat aut contagionem cum aliquo putillo pagi facere conata erat, vox ira incensa eam revocavit: «Vin huc reverti, catula!» Hæc fuerunt verba unica teneritatis, quæ umquam audivit.

Ubi primum satis adolevit, missa est, quæ spondas sellarum fractarum colligeret. Eo tempore ab altera regione ad alteram accedens in familiaritatem aliquorum puerorum venire cœpit; tunc autem parentes amicorum eius novorum liberos suos ferociter revocare solebant: «Nonne huc venis, scurra! Me miserum! Me te cum pannosis sermocinantem videre!...»

Pueruli in eam sæpe lapides coniciebant.

Si dominæ ei aliquot asses dederant, hos diligenter deposuit.

Quodam die – eo tempore undecim annos nata erat – per hanc regionem iens parvum Chouquetem post sepulcretum convenit. Parvulus ille lacrimabat, quod sodalis quidam eius duos teruncios ei surripuerat. His lacrimis civis parvi, quem in capite suo tenero mise-

roque semper contentum et lætum esse cogitabat, puella graviter perturbata est. Pueru appropinquavit et, ubi primum causam mæroris percepit, omne compendium suum, septem asses, in manus pueri evertit; quos puerulus nimirum corripuit lacrimas suas detergens. Tum puella læta mente capta puerulum amplecti ausa est. Ille animum nonnisi suos ad nummos advertens amplexum puellæ accepit. Puella cum animadvertisset se nec demota nec verberata esse, rursus puerulum amplecti et basiare cœpit ex intimo corde suo. Deinde fugæ se mandavit.

Quid in capite illo misero movebatur? Ad illum puerulum se obligavit, quod omnia bona sui ipsius vagantis ei obtulerat, an, quod ei primum basium suum tenerum dederat? Secreta similia sunt liberis atque adultis.

Mensibus labentibus et illo de angulo sepulcreti et de puerulo somniabat. In spe novæ occursationis parentibus suis asses singulos passim surripuit aut e mercedibus sellarum refectarum aut e pecuniis ad res emendas pertinentibus.

Reveniens illa duos francos in sinu suo habuit; et ei non contigit, ut medicamentarium suum parvum aspiceret, nisi inter pyxidem rubram et tæniam trans quadraturam vitream pharmacopolæ patris eius.

Magis magisque puerulum amavit, fascinata, comota, incitata corona radiata liquoris colorati divinitateque crystallorum fulgentium.

In corde suo memoriam sempiternam pueruli conservavit. Cum eum postero anno post scholam offendisset cum sodalibus globis ludentem, se super puerulum deiecit eumque amplexa adeo vehementer basiavit, ut puer timoris causa ululare inciperet. Tum puero pecuniam suam dedit, ut eum sedaret: tres francos et viginti nummulos, thesaurum verum, quem puer oculis amplificatis spectabat.

Puer pecuniam cepit puellæque permisit, ut quantumcumque cuperet se ipsum permulcere posset.

Quattuor iam annis puella compendium suum in manus pueri evertit et ille pecuniam pro basiis acceptam in sinum suum diligenter posuit. Quondam triginta asses habuit, quondam duos francos, semel duodecim solum asses (puella mæroris et humilitatis causa lacrimavit, sed annus minime fructuosus fuerat) et ultimum quinque francos, magnum nomisma rotundum, quod puerum contentum ridentemque fecit.

Puella nihil nisi de puero illo cogitabat; et ille quoque reditum puellæ impatienter exspectabat et, ubi primum eam vidit, ei occurrit; quare cor puellulæ palpitabat.

Deinde puer disparuit. In scholam superiorem mis-

sus erat; quam rem puella sollerti ratione interrogandi cognovit. Itaque puella diplomatica extrema usa est, ut cursum itineris parentum mutaret eisque persuaderet, ut tempore feriarum per hanc regionem iter facerent. Quæ res puellæ contigit, at non ante insidias per unum annum factas. Ergo duobus annis puerum non viderat. Vix nunc eum agnovit, quod tantum mutatus erat, adoleverat, pulchrior factus erat; et tunica orbiculis aureis ornata indutus se iactabat. Puellam se non videre simulans superbe eam præteriit.

Ob eam rem puella per duos dies lacrimavit; et postea quoque continenter dolore laborabat.

Quotannis revertit puella, puerum præteriit, eum autem salutare non ausa est; puer ne leviter quidem puellam aspicere dignatus est. Sed puella eum misere amavit. Mihi dixit: «Mi medice, vir ille solus est, quem in terris vidi; neque alios quidem exsistere scio.» Parentes puellæ mortui sunt. Illa munus eorum continuavit, sed duos canes pro uno cepit, duos canes terribiles, quibus nemo resistere ausus esset.

Quodam die hunc in pagum reversa, ubi cor eius manserat, feminam iuvenem sub ala amati eius ex taberna Chouquetis egredientem aspexit. Uxor erat filii medicamentarii. In matrimonium eam duxerat ille.

Eodem vespere puella in stagnum prope plateam curiæ urbanæ situm se præcipitavit. Quidam potator pervespero ambulans puellam e stagno levavit et in apothecam portavit. Filius Chouquetis veste matutina indutus descendit, ut puellam curaret; quam non agnovisse videbatur. Vestes ei exuit, eam malaxavit et deinde graviter: «Mente capta es», inquit, «tam stupida esse non potes!»

Hoc satis fuit ad puellam sanandam. Ille ei erat locutus! Diu ea felix erat.

Ille mercedem ab ea accipere noluit precibus huius vehementibus neglectis.

Ita fugit tota vita huius feminæ. Sellas reficiebat de Chouquete cogitans. His omnibus annis illum post armaria vitrea vidit. Medicamenta sua exigua ab eo emere cœpit. Ita eum prope videre, ei loqui, ei rursus pecuniam dare poterat.

Ut initio vobis dixi, hoc vere illa mortua est. Postquam mihi totam hanc narrationem tristem rettulit, me rogavit, ut omnia bona in vita sua comparata illi viro præberem, quem tam patienter amavisset. Modo pro illo enim se laboravisse, se etiam fame prope confectam, ut pecunias reponere ac pro certo habere posset virum illum semel saltem de se ipsa cogitaturum, cum mortua esset.

Mihi igitur duo milia trecentos viginti septem francos dedit. Domino ecclesiæ egomet viginti septem

francos ad sepulturam commisi et, cum illa ultimum spiritum duxisset, reliquos mecum assumpsi.

Postridie ad familiam Chouquet profectus sum. Ientaculum suum finiebant et facies contra faciem, crassi et rubicundi sedebant, medicamentis fragrantibus, graves et sibi placentes.

Me assidere rogaverunt; vinum cerasi mihi præbuerunt, quod accepi. Sermonem meum voce commota incepi; pro certo habui eos lacrimaturos esse.

Chouquet, ubi primum intellexit pannosam istam vagantem, refectricem sellarum, se ipsum amavisse, iratus surrexit velut mulier ista ei famam, reverentiam hominum proborum, honorem eius proprium, aliquid vita carius et tenerius surripisset.

Uxor eius ira æque incensa repetebat: «Mendica ista! Mendica ista! Mendica ista!...», alia verba non reperiens.

Dominus surrexerat; gradu extenso post mensam movetur, galero super alteram aurem obliquo. Balbutit ille: «Mi medice, intellegisne? Hæ res viro horribiles sunt! Quid faciam? Eheu! Utinam hoc scissem ea vivente, custodes publicos eam comprehendere et in vincula conicere iussissem. Neque inde excessisset, id tibi promitto!»

Confusus fui effectu pii consilii mei. Nescii, quid facerem aut quid dicerem. Sed mandatum mihi perficiendum erat. Itaque perrexi: «Mihi illa mandavit, ut bona sua omnia tibi darem, quæ usque ad duo milia trecentos francos aucta sunt. Ut intellegere potui, molestiam permagnam cepisti; quam ob rem optimum esse videtur bona eius pauperibus tribuere.»

Solliciti me aspexerunt, vir uxorque eius.

Pecuniam e sinu meo prompsi, pecuniam miseram, omnis generis et undique paratam, aurum assesque permixti. Deinde quæsi: «Iam decrevistis?»

Domina Choquet primum locuta est: «Sed quoniam ultima voluntas eius erat, mulieris istius... mihi videtur nobis difficile esse eam illi interdicere.»

Confusus maritus rursus perrexit: «Aliquid vero liberis nostris emere possumus.»

Nihil dixi nisi: «Ut vultis.»

Maritus dixit: «Nihilo minus, da mihi pecuniam, quod tale negotium tibi dederit; aliquem usum bonum pecuniis certe reperiemus.»

Pecunias dedi, eos valere iussi, et abii.

Postridie Chouquet ad me venit ac de improviso:

– «At nonne rædam suam hic reliquit, ista... ista mulier? Quid cum ræda agere in animo habes?»

– Nihil, eam aufer, si vis.

– Optime; licet per me; ea nubilarium in horto meo olitorium fiet.

Ille abiit. Eum revocavi. «Equum etiam veterem atque duos canes reliquit. Vin eos quoque habere?» Stupefactus constitit: «Mehercle! Quid ego cum eis faciam? Istos dispone, sicut vis.» Et cachinnum sustulit. Deinde mihi manum porrexit eamque prehendi. Quid fecissem? Medicus et medicamentarius eiusdem regionis inimici inter se esse non possunt. Canes apud me habui. Dominus ecclesiæ, qui magnum propatulum (ante domum suam) habet, equum accepit. Ræda a Chouquete pro cabanna habetur. Pecuniis quinque obligationes ferriviaras emit.

Ecce solus amor profundus, cui in vita mea occurri.» Medicus conticuit.

Tunc marchionissa lacrimans suspiravit:

– Profecto, solæ feminæ amare sciunt! ☺

Pinxit Rauno Luttinen 2013.

Vido de Maupassant: historia edita sub titulo: *La rempailleuse*, 17.9.1882 in *Le Gaulois*, deinde in collectione *Les contes de la bécasse*.

DE HISTORIA AQVATICA

– scripsit Tzimmakos Richard –

Formosa ignota, salve,

Haud dubito quin, cum hanc epistolam legas, primum mireris et verba mentis haud compotia scripta acriter derideas, forsitan ne lectionis quidem finem facias. Sed, si pulchritudo etiam in corde tuo luxerit, senties quanto dolori hoc mihi sit, ac hæc verba gravia levare poteris. Ergo legas omnia, quamvis nihil credibile æstimes. Nam Ægypti antiqui insanos numen convenire iudicabant et quid aliud præter numen incredibilia ineffabiliaque efficit?

Die quodam, cum circa lacum mente omni cura opereque vacante ambularem, gramini ut lumine solis æstivo fruerer incubui. Opera enim cottidiana maturius perfecta erant ac ire poculum cervisiæ cum aliis bibitum hodie nolebam, mihi igitur licebat in oceano pigritiæ quietisque natate. Oculos breviter clausi ad calorem omnino percipiendum et omnes quæstiones quæ in mente mea ut apes consonantes volant expuli. In hoc lecto viridi iacens somno præstanti me dedi.

Pila ab pueris iacta me ægre experrectum fecit. Iis eam reddidi paululum iratus et iterum requiescere conatus sum. Sed cum in somniorum aquam iterum mergebar, pondus quoddam humidum supra me cecidisse sensi. Oculis apertis, quæ imago mihi apparuit! Femina quæ tantummodo manibus divinis confecta esse posset de nusquam ceciderat! Flagrabatne tantummodo somnium fictum an talis pulchritudo revera hoc in orbe ubi flores mirabiles aspectu aliquo die marcidi fient, exstare poterat?

Te aspexi et tua lumina maritima meis occurrerunt et sagitta Cupidinis me icit et acriter me vulneravit et subito stupui. Vox suavis ut ventus sed viribus onesta locuta est, sed nulla verba audivi quod sono allectus sum. Tu, voce modulata, «Veniam mihi des, inquis, nolui te humectare». Ego respondere nihil accidisse et sermonem oriri volui sed obstupefactus arte veneria tantum ambo lumina cælestia quæ instar stellarum in nocte atra strenue lucebant: nullus sonus e gutture sonuit. Cum progressa esses, lux gradatim evanescebat nec iam siccabatur aqua supra corpore: intus enim frigebat cor. Venus crudelis a nemine victa de me deridebat.

Domum regressus, librum qui mihi maxime interesset evolvi, legere cœpi, sed animum ad res præsentis trahere nequivi. Nam cæcus factus averti ab oculis colore cæruleo, ubi mirabilia profunde mergebantur, formaque præclara quæ alias luces abscondebat et, confiteor, libidinem audaciorum promebat minime potui.

Nocte transeunte, germanus, antequam sol oriretur et stellas expelleret, regressus est. Cum me aspiciebat,

miratus, me rogavit num quid nimium spirituosum bibissem, quod cadaver visus essem. Negavi, igitur iteravit quæstionem firmiter: quid mihi evenisset. Sed nescivi quomodo ineffabilia narrarem cum verba ad mirabilia explananda mihi deficerent. Aliquid cibi edere me coegit, sed nulla re præter præsentiam tui carebam. Si mens cum tui meminisset magno cum gaudio valebat, ut delphinus inter undas natat, corpus viribus absentibus debilitatum est.

Carminis lesbiaci mihi venit in mentem et sensum denique intellego.

Diebus transeuntibus, cum gaudium tum debilitas augebantur. Germanus, etsi tantum silentium modo exprimeret, multa contenta quæ oculi proderent dicere sine dubio volebat. Speraremne me vere causam homini qui sinus materni particeps fuit tacere posse. Divinavit enim quibus undis errarem et temptabat me e mari ubi Cupido et Venus velut Scylla et Charybdis regunt extrahere. Prudens mihi suasit ut flammam restinguerem ne venti amatorii ad desideriorum oras pellexerent, sed nesciebat ardorem animi ab talibus erroribus nequaquam residere præter unum modum posse.

Tu invenienda eras. Ad lacum regressus et primum alterumque aliosque dies te apparituram speravi. Tandem formam tui vidi. Cum appropinquarem, continuo constiti quia obviam tibi ire non audebam! Cytherea sæva miserrimum mortalem per artem amatoriam semper eludit. At quomodo auderem, cum rudis bestia ad eam ruerem? Nam holitori opus erit teneritate ad florem tam pulchrum carpendum, si eiusdem robusti potiri voluerit.

Huic epistolæ non genere oratorio sed corde inflammato scriptæ ratio est te carpere et una, si eadem sentis, o amata, dona Cupidinis et canamus et vivamus. ☺

HVMANISTÆ ‘VERSVS’ CHRISTIANOS

– scripsit David B. Taylor –

Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est sancto mandato.
(ex epistula Petri altera ii.21)

Mundus qui nunc est totus sub regula scientifica subiacet, non solum quia dominatores hanc regulam in omnibus ubique imponunt, sed quia ipsi subiecti sub hac tyrannide (ut ita dicam) seipsos subducunt. Dicta nostra vera existimari debent – sic est orthodoxia hodierna – solum quoad probari possunt per evidentiam ad inspectionem nostram apertam; quæcumque dicta aliter sint fundata, mera opinio (ut arbitrantur benigniores), vel atrox superstitio (in sententia duriorum) sunt iudicanda. Manifestum est præterea omnia dicta perceptaque cum religione coniuncta non posse ut vera accipi quia nulla eorum evidentia fundantur.

Hoc argumentum revera est inter duas traditiones inter se conflictantes de veritatis natura. Traditio religiosa quidem non omnino accipienda est eo quod, aliter quam traditio scientifica, definitionem ad inspectionem apertam non offert. Est consilium rationale igitur ut traditio scientifica de veritatis definitione accipiatur, eo quod scientistæ clarissime delineant quid sibi velint quando de veritate disserunt, aliter quam religiosi. Sed hac definitione accepta sunt nihilominus innumeræ quæstiones considerandæ quas evidentia cuiuscumque modi resolvere non potest; exempli gratia quæstiones de recte vivendo, de natura societatis præ ceteris præferendæ, de ducibus sequendis vel contra repellendis; et supra omnes ceteras de vitæ nostræ significatione vel proposito.

Apud ipsos scientistas plus minus constat hanc novissimam quæstionem responsum non habere, ergo esse totam respuendam; atque verum est hanc quæstionem per methodum scientificam nullo modo investigari posse. Est quidem responsum a biologis prolatum, quod capitibus quattuor exponatur: proposita vitæ animalis sunt (a) edendi, (b) pugnandi, (c) fugiendi, (d) prolem generandi; sed pauci sunt homines quibus horum quattuor finium secutio vitam significationis plenam reddit. Quicumque præter hos est finis persequendus e fonte imaginationis exsurgit: non mundo materiali, sed potius (ut ita dicam) mundo spiritali.

Hic mundus spiritalis autem non æstimandus est quasi mundus alternus vel separatus a mundo materiali, quod religiosi plerumque asseverant; sed revera est alia intellegendi ac interpretandi methodus eundem materialem mundum quem ipsi scientistæ inspicunt. Est, ut planissime dicam, mundus ficticius, vel potius (quia *ficticius* aliquid mendacii infert) fictivus. Sed in

errore versamur opinantes (quod his diebus faciunt plurimi), quia hic mundus fictivus, ergo nullius æstimationis sit habendus; omnes istæ quæstiones supra positæ, in eo quod responsum ex evidentia depromptum non capiunt, tantum e fictiva opinione decerni possunt. Mundus scientia revelatus valores nulliusmodi nobis offert; mundum fictivum ergo creari oportet in quo vita nostra et significationem et propositum habere potest.

Tales mundos fictivos nobis offerunt imprimis religiones. Sed quomodo religiones tralaticiaæ cum hoc mundo scientifico congruere possint? – eo quod omnes, ut apparet, narrationem proclamant quæ manifeste non est vera; et omnes eodem modo doctrinam moralem prædicant quasi directo a Deo ipso (vel deis ipsis) prolatam, ergo nusquam argumento mortalium scrutandam. Paululum vel nullum rationi humanæ spatium permittitur.

Nonne opus est igitur novo mundo fictivo qui multo melius congruere potest cum mundo scientifico? Et talis mundus fictivus convenienter adiacet, qui est hodiernus Humanismus Scientificus. Hæc appellatio *humanismi* non nova, quia apud scholares tempore ‘litterarum renascentiæ’ (quod dicunt), incipiente dimidio secundo sæculi quinti decimi, multum in usu erat, significans illos studentes classicæ litteris antiquitatis nuper in lucem reportatis. Etiam illis diebus erant apud humanistos qui adversabantur religioni tralaticiaæ, sed alii erant qui sibi vindicabant duo nomina – humanistæ atque Christiani; et inter hanc turbam erat humanista fortasse omnium præstantissimus, videlicet Desiderius Erasmus. Ab hoc genere humanismi ergo his diebus distinctione opus est; quare hoc verbum *scientificum* est additum.

Hic humanismus scientificus omnes istos errores religionibus insitos vitat: scilicet narrationem plane mythicam quam religiosi e contra veritatem esse affirmant, insuper et ista mandata moralia quæ religiosi de cælo descendisse asseverant, ergo sine disputatione semper respicienda. Huic humanismo narratione non opus est, et principia (magis quam mandata) moralia e ratione humana procedunt, semper igitur disputationi subiicienda et per experientiam mutanda.

Non nova doctrina esse apparet, quippe quod intendit non multum differt ab intentione philosophorum moralium antiquorum, qui eodem modo religioni populari adversabantur. Est tamen hæc differentia: isti antiqui non solum vix curabant num apud populares audirentur, sed etiam honorem sibi vindicatum putabant hos populares a doctrina philosophica abhorreere; tantum illuminatos sapientia dignos haberi existima-

bant. Est tamen aliter apud hodiernos humanistas, quibus est propositum religiones in toto abolere, ita ut hæc nova 'religio' humanismi etiam apud pauperes illitteratosque et vitæ significationem et recte vivendi præcepta in futurum præbeat. Sed quod per hanc dissertationem ostendere volo: hunc humanismum valere non posse ut totaliter religiones tralaticias dissolvat; eo quod animi humani egestates quas semper tales religiones repleverint hæc philosophia vix aut nusquam considerat. Et imprimis est notanda illa recusatio omnis elementi narrationis mythicæ, ea quæ philosophiam popularibus ingratam (quia plus minus indigestibilem) reddit.

Est autem facies alia huius doctrinæ humanisticæ quod etiam plus populares distare ab ea impellit. Humanistæ, iterum ut philosophi antiqui, tantum privatim prædicant, quomodo quisque suam ipsius vitam puram immaculatamque reddat; nulla inhærere dimensio publica videtur, quomodo proximi nostri præterea sint adiuvandi – tamquam ex illis duobus mandatis Iesu prolatis unum tantum notandum est: diliges veritatem virtutemque (magis quam Deum) ex toto corde tuo et cetera; quod ad proximi dilectionem attinet, de hoc silentium. Hic erat defectus ab Imperatore olim Iuliano, Apostata vocato, indicatus cum religionem publicam, scilicet paganicam, reviviscere tentabat: clericos Christianos demonstravit apud pauperes humiles illitteratos semper laborare, et ideo ab omnibus maxima in æstimatione tenebantur; quod sacerdotes quoque religionis publicæ facere deberent, nisi Christianos semper crescere, seipsos semper minui experiri parati essent.

Humanistæ nostris quidem diebus revera sollicitudinibus pleni sunt de pauperibus auxiliandis, sed tantum per partes politicas anxietates suas exprimere possunt; Christiani autem idem faciunt sine ulliusmodi politica obligatione, quod sæpius pro emolumento suo evenit. *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est: visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, immaculatum se custodire ab hoc sæculo*: hoc legimus in epistula Iacobi (i.27). Et humanistæ et Christiani de priore doctrina inter se consentiunt; sed tantum Christiani posteriorem observant.

Conditio mentis perfecta secundum doctrinam humanisticam optime in versibus Horatianis delineata est:

*Æquam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis...*
(*Carminum* II.iii.1-2)

et est præterea quæ multo maximæ hominum turbæ se commendat; sed non est apta ut in cladibus tæterrimis etiam tunc verba salutaria offerre possit. Vesuvii eruptionem, Romæ a Visigothis populationem, Londinii concremationem, Olisipponis terræ motu eversionem, inter omnes has clades talis doctrina firma tranquilla rationabilis haud amplius patientium precibus respon-

det. Nec usquam refert an paululum an etiam nequaquam cælestium potestatibus confidant, in huiusmodi occasionibus has ipsas potestates implorabunt homines pro salute sua. Quanto melius noverunt preces suas vanas esse, tanto ferventius easdem offerunt. Illæ duæ aeronaves, cum adversus turres gemellas Mercaturæ Mundanæ Societatis impellebantur, nullos atheistas eo tempore continebant.

Sed præcipue deficit doctrina humanistica in quod prædicat de re morali. Secundum hanc prædicationem omnia facta moralia e fonte rationali defluere debent. Quod facile demonstrari falsum esse potest, eo quod haud rarenter inveniemus actiones nostras bonas contra rationem militare, malas autem cum ratione congruere. Exemplum recens est scandalum illud Anglicanum apud decuriones popularium Palatio Vestmonasterii gregatos denudatum, in quo maior pars eorum pro impensibus restituendis mandata vastissime inflata summiserunt, dum alii (sed pauci) quod solum debebatur rogaverunt. Illi secundum viam rationabilem quidem gradiebantur, sed utique contra rectam. Certi erant neminem discooperire valiturum esse suam culpam in hac re; nec valuisset, nisi aliquis speculator contra ius et fas crimina eorum tandem prodidisset.

Christopherus Hitchens nuper mortuus, cum adhuc vivebat, confitebatur nullos esse qui se virum bonum esse sinerent, eo quod parum misericordiæ ad ceteros ostentabat. Ista confessio, ut apparet, multo anxior erat quam mera observatio de mentis eius statu, quia per multos annos non solum improbare solebat Matrem Teresam Calcuttensem ob defectus (ut putabat) operis eius medicinalis, sed vituperatio eius – ad omnes aspectus vitæ et actorum eius directa – acutior semper fiebat usque dum irrationale in odium in fine versa est. Quæ erat causa huius inimicitiae? Nonne quia culpari sibi videbatur cum comparisonem fecit inter illius sacrificia et dedicationem ad pauperum ærumnas sublevandas et suam ipsius satisfactionem tantum in actibus politicis quæ (ut semper) gloria beneficioque eum donavit magis quam aliusmodi lucro mundum latiore?

Indicem hic habemus principalem istius differentiae inter doctrinas humanisticas et Christianas. Humanismus, eo quod moralia tantum ex origine rationali sint deducenda asseverat, vix aut nusquam eam virtutem apud homines summa in æstimatione habitam impertit: sui sacrificium (ut id nominare liceat) e motibus rationalibus prædicari non potest. Christiani, quamvis in errore versati sint cum moralia immutabilia irrefutabiliaque ex ore Dei procedere declarant, tantum quia moralia atque rationalia inter se discrepare affirmant, et facile et sæpe hanc virtutem sui sacrificii apud genus humanum latissime spargunt. ☪

DE NOVIS LIBRIS

«*Nec scire nefas*»: *Nieuwe bijdragen over Neolatijn voor het onderwijs*, edd. Dirk SACRÉ & Toon VAN HOUDT, Amersfordiæ [Amersfoort in Batavia], Florivallis, 2013, 419+(1) pp.

Nemo nescit in scholis nostris, ubi pueros adhuc atque adulescentulos Latinitas doceatur, more tradito solitove atque inveterato nullum fere tempus iis scriptoribus tribui atque assignari qui post auream floruerunt Romanorum sermonis ætatem. Cuius rei causæ quidem variæ sunt (neque semper neque ubique tales viguerunt atque obtinuerunt condiciones), quas in prima huius libri symbola tractat vir doctus Antonius Van Houdt, quarumque quidem princeps videtur fuisse, neque plane immerito, quod, cum agatur de optimo genere dicendi quam optime pueros docendo, nullos nisi optimæ ætatis optimos Latinitatis auctores enarrare et decebat et oportebat. Quæ ratio, cum in dies minuitur horarum numerus Latinæ disciplinæ destinatus, neque suppeditetur tempus ad plures magisque varios scriptores legendos, quadam quidem haud caret gravitate. Tamen non desunt, ut merito monent et luculente demonstrant editores, unaquaque quæ auream secuta est ætate, media scilicet quam vocant, renatarum etiam litterarum sæculo, seriore denique, ad nostra usque tempora, scriptores lectu dignissimi, quibus fuerit meracus Latini sermonis usus, certus scribendi stilus, optimum dicendi genus, haud indignum profecto quo magistrorum nostrorum atque discipulorum alliciantur animi studiumque moveatur.

Constat hic liber symbolis tredecim complurium auctorum, quadringentis paginis dispositis, nulla quidem Latine, verum singulis, præter duas Gallice datas, Batavorum lingua conscriptis, quibus varie tractantur quidam renatarum litterarum et etiam recentioris ætatis scriptores, et poetæ et solutæ orationis magistri. Longum est omnia singillatim pertractare, liceat tamen

nonnulla animi causa recensere.

Eminet profecto neque immerito qui renatarum litterarum princeps inter Italos habetur, Franciscus Petrarca, qui quo pacto pedetemptim in re præcipue oratoria mediæ, quod vocant, ævi reliquerit rationes monstratur, Ciceronisque exempla iamiam in usum revocarit. Neque deest, ut par est, qui in Belgio vetere eminuit philologorum facile princeps, Iustum Lipsium dico, cuius carmina quædam, atque cum alumnis et studiosis commercium variis symbolis illustrantur. Alia autem symbola, exemplo freta Francisci Philelfi, rationes tractat quibus in Italia sæculo XV Græcorum scriptorum thesauri innotuerint Latine versi, eo scilicet consilio, ut quæ ex Græcis essent translata, nihil aliud quam veram Latinitatem saperent. Accedunt denique nonnullæ symbolæ quibus sive solutæ quædam orationis exempla (veluti Busbequi epistolæ vel Olai Magni vel Linnæi scripta) sive poetæ in lucem denuo varii procedunt, notiores inter nostrates, veluti Ianus Secundus, Iulius Cæsar Scaliger, Ianus Dousa, minus noti, sicut Sannazarus, Bernerius, Calcagninus, et, ne recentissimos taceamus, Del Ton, Tusiani, Rädle, aliique multi.

Præbet igitur hic liber doctum atque utilem conspectum quo nova quædam eademque insolita argumenta in studiorum rationem inducere liceat. Neque desunt ex scriptoribus recentioribus Latina fragmenta scite proposita atque enarrata quæ magistris et studiosis tamquam «manu ductio» ad neotericæ Latinitatis evadant disciplinam.

Volfgangus JENNIGES

In hoc fasciculo !

- De facie bona* [F. Deraedt] p. 1
De bodierno Latinitatis vivæ statu sive de dissensione evitanda [C. Laes] p. 2
De Hierosolymitano nosocomio Ordinis hospitalis [G. Licoppe] p. 5
De Leopoldo M.A. Caldani (1725-1813) [V. Ciarrocchi] p. 8
Refectrix sellarum [V. de Maupassant - Y. Luttinen] p. 10
De historia aquatica [T. Richard] p. 13
Humanistæ 'versus' Christianos [D. Taylor] p. 14
Bibliotheca Latina p. 16

Imago tegumenti: Hierosolymorum descriptio inter annos 1149 et 1153 confecta, servata in bibliotheca Cameracensi (Cambrai). Hospitale situm est sub basilica Sancti Sepulcri (sive Anastasi).

Libri a Melissa editi, de quibus plura in sede interretiali :

G. LICOPPE, *De Romano imperio orientali - veræ historiæ conspectus*
25 eur.

H. SIENKIEWICZ, *Anthea*
Sive fabula « Eamus ad ipsum » a Petro Angelinio versa, quam denuo edidit atque illustravit Theodericus Sacré. 20 eur.

Navigare necesse est. Quattuordecim viatoriæ narrationes veste Latina indutæ. Miscellanea Gaio Licoppe dicata edidit Francisca Licoppe-Deraedt. 25 eur.

W. JENNIGES, *Mystagogus Lycius. De historia linguaque Lyciorum*
De Lycia, æqualibus nostris parum nota, conspectus historicus et linguisticus, auctore viro linguarum orientalium peritissimo. 7,5 eur.

G. LICOPPE, *Portus Itius*
In quo agitur de Portu Itio, ubi re vera fuerit, ac de Cæsaris navigationibus in Britanniam. 15 eur.

J. CAPART, *Makita*, in Latinum vertit Francisca Deraedt
De antiqua Ægypto phantastica fabula romancia (de historia cuiusdam muris tempore pharaonum), conscripta a quodam clarissimo Ægyptologo. 12,5 eur.

G. LICOPPE, *Le latin et le politique. Les avatars du latin à travers les âges*
Adumbratio historiæ linguæ Latinæ, quæ ab antiquis usque ad nostra tempora numquam voluit mori. 10 eur.

MELISSA, folia perenni Latinitati dicata, sexies in anno edita.

Pretium annuæ subnotationis : 15 eur. / 20 \$

BNP Paribas Fortis : 001-6287115-39

BIC : GEBABEBB, IBAN : BE13 0016 2871 1539

